

TÜRKİYE’DE SENDİKAL ÖRGÜTLENME VE SORUNLAR

Mehmet Beşeli

Birleşik Metal İşçileri Sendikası (Birleşik Metal-İş) Genel Sekreter Yardımcısı

Türkiye’de sendikal örgütlenme süreçlerinde karşılaşılan sorunları birkaç başlık altında ele almak gerekir. Tek bir işyerindeki sendikal örgütlenme faaliyetinin her türlü dış etkiden bağımsız gerçekleştirildiğini düşünmek mümkün değildir. Bu çerçevede, iki karşıt sınıf –proletarya ile sermaye– arasındaki mücadelenin genel ve yapısal durumunun sendikal örgütlenme süreçlerini hangi boyutlarda etki altına aldığına bakmak, bu konu ile ilgili atılması gereken ilk adımdır.

I. AMELENİN KİT OLMADIĞI ZAMANLAR:¹

MÜLKSÜZLERİN SAYISAL VE ORANSAL ARTIŞI

Mali sermayenin dünya çapında büyüyen diktatörlüğünün ilk yansıması karşıt kupta mülksüz kitlelerin sayısal artışı ve dünya nüfusunun giderek daha büyüyen oranlarını oluşturmasıdır. “Amelenin kıt olmadığı” zamanlar yaşanıyor. Yaşamını sürdürebilmek için emek gücünü satmak zorunda olan (satabilen ve satamayan²) mülksüzlerin sayısındaki artış, proletarya içindeki kesimsel ayrıcalıkları tehdit eden temel dinamiktir.³ Yarım yüzyıllık süre içinde örgütlü proleter kesimlerin mücadelelerinin var olan haklarını korumakla sınırlı kalması ve bu çerçevede atılan geri adımlardan oluşmasının arka planında yatan bu tarihsel-sosyolojik süreçtir.

¹ “Amelenin kıt olmadığı zamanlar”: Bunu çoğu okur duymamıştır. Bu özel bir bilgidir. Muhtemelen 1960-70 arası yıllarda askeri bir bölgenin içinde, inşaat mevsiminin sonlarına doğru inşaat işçisi olarak çalışan bir işçi ile amcasının başından geçen bir hikayedir. İşçi amca, yeğenini işçiliğe alıştırmaktadır. Amca ve yeğenin neden ve nasıl askeri bir inşaat işçisi olarak çalıştıkları ise ayrı bir araştırma konusudur. Zira bildiğiniz gibi TSK’da emek ücretsizdir (ücret olarak herkese verilen bir miktar vardır ama bu kimsenin cebine girmez).

Amca ve yeğen ise sivil ve ücretli işçilerdir. Yeğenin ilk ücretli işçilik deneyimidir. Amca, inşaatta öğle arasında yeğeni ile birlikte kumların üzerine uzanır. Yeğen ilk deneyimi olduğu için ara dinlenmesinin sonunda amcasını “dürterek” “Emice kalk, mesai vakti geldi” der. Aldığı cevap ise bir prolelerin *Das Kapital*’in 3 cildini birden okumasıyla eşdeğer ama daha kısa ve özdür: “S... et, amelenin kıt olduğu zamandayız. Kimse bize dokunamaz, yat uyu” (olayın, “inşaat mevsiminin sonlarına doğru” geçtiğine dikkat buyurunuz).

² “Emek gücünü satmak zorunda olanlar” ifadesi, proletaryanın yani mülksüzlerin tam ve gerçek tanımlanışıdır. Bunlar emek güçlerini satsalar da, satamasalar da proletaryanın parçasıdır. Ne yaptıkları işe, ne giyindikleri kıyafete, ne eğitim durumlarına, ne siyasal görüşlerine, ne etnik kökenlerine, ne de dinsel inançlarına göre belirlenemeyecek olan bir sınıfın parçasıdır.

³ TÜİK’in “istihdam edilenlerin işteki durumu” verilerine göre, proletarya Türkiye nüfusunun yüzde 60’ından fazlasını oluşturmaktadır. Tarım dışı nüfusun ise yaklaşık yüzde 80’i TÜİK tanımlamasıyla ücret ve maaş karşılığı istihdam edilenlerden yani proleterlerden oluşmaktadır. Böylesine büyük bir çoğunluk “tükürükle boğma” gücüne sahiptir. Ama bunlar aynı zamanda ve ilk önce birbirlerinin ayaklarından çekerler. Daha ucuza çalışırım diye haykıran bu çoğunluk, ikramiyelerin, kıdem tazminatının vs. ne olduğunu çok da fazla bilmeden, eve ekmeğe götürme derdiyle, kendisinininkiler de dahil olmak üzere tüm proletaryanın haklarını kemirmektedirler.

Kapitalist üretim sürecinin işçinin vasıflarına olan ihtiyacı bir vasat düzeyine⁴ geriletmesi gibi, haklar konusunda da bir vasat giderek yaygınlaşmaktadır. Üstelik bu küresel düzeyde yaşanan bir süreçtir.

Dolayısıyla, sendikaların ve sendikacıların iradesinin⁵ dışında yaşanan nesnel bir durum söz konusudur. Sınıflar mücadelesinin içinde bulunduğu koşullar, sermaye egemenliğini sınırlama mücadelesinin zorluklarını artırmakta ve bu egemenliği tümüyle tabi olma ile bu egemenliğin ortadan kaldırılması için mücadele etme tercihlerinde netleşmeyi zorunlu kılmaktadır.

Sermaye egemenliğini sınırlama mücadelesinin zorlaşması bu alanın terk edilmesi anlamına gelmemektedir. Tam tersine sendikal örgütlenme halen işçilerin sermaye karşısındaki en temel mücadele aracı olma özelliğini sürdürüyor. Ancak, yeni bir sendikal alan tanımı yapılması görevi orta yerde duruyor. 2. Savaş sonrasında sendikal alan tanımı, kesimsel⁶ ayrıcalıkların korunması, sermaye ile uzlaşma ve hatta sermaye egemenliğinin kutsanması biçiminde yapılıyordu. İşçilerin yaşadığı sorunların nedeninin sermayenin topyekûn diktatörlüğü olduğunu söyleyemeyen, dolayısıyla her türlü işçi örgütünün kendisini bu diktatörlüğün ortadan kaldırılması mücadelesine bağlaması gerektiğini amaç maddesine yazmayanların *gerçek anlamda* sendikacılık yapma olanakları kalmamıştır.

Bugün iktisadi mücadele ile siyasi mücadele arasındaki ayrımı inceltten dolayısıyla daha siyasi bir sendikal mücadele alanı var ve yeni tanım bu nesnel duruma göre yapılmalı. 2. Savaş sonrası egemen sendikal söylemler, iktisat ve siyasetin arasında bir ilişki kurmaktan özenle kaçınma ya da siyaseti iktisada indirgeyerek her ikisinin özel dinamiklerini yok sayma eğilimindeydiler. Bu yaklaşım(lar) (gerek sağ, gerek sol, gerekse sosyal demokrat) gerçekte, işçi sınıfı mücadelesini kompartümanlara bölen ve her bir bölüm için ayrı ve katı kurumlar tanımlayarak işçileri bunlar aracılığıyla yönlendiren, dolayısıyla işçi sınıfının bağımsız mücadelesini sekteye uğratan yaklaşımlar olmuşlardır.

Tek başına “iktisadi” alanın tanımlanmasının bile özünde siyasi bir süreç olduğu gerçeği dikkate alındığında, iktisat ile siyasetin karşılıklı etkileşimini öne

⁴ “Vasat” yani ortalama, kapitalizmin neredeyse kendisidir. İnsan vasfı ölmeden ortadan kalkmaz. Vasıf insana yapışır. Kapitalizm ise vasfı makineye aktarır. Böylece insanda yani işçide olan vasfın hiçbir önemi kalmaz. Bu işçinin vasıfsızlaşması değil, işçinin sahip olduğu vasıflara kapitalizmin ihtiyaç duymamasıdır.

⁵ “Sendikacıların iradesi” ifadesinin sorunlu olduğu ortada olmakla birlikte, iradi olarak sınıfın sermaye karşısındaki konumunu ilerletme derdinde olan, yaşamını buna adayan sendikacılar da yok değildir.

⁶ Proletarya, tek ve homojen bir bütünlük değildir. Bu sınıfın kendi içinde bir hegemonya mücadelesi sürdü ve sürecek. Proletaryanın bir kesiminin ayrıcalığını diğerlerine benimsetmesinin, bunun tüm kesimlerin ortak çıkarı olduğu anlamı taşımadığının bilinmesi gerekmektedir. Kesimsel ayrıcalıkların, sermaye egemenliğinin yoğunlaştığı ve proleterleşmenin hızlandığı koşullarda uzun süre yaşama şansı yoktur. İlk meslek birliklerinin kurucuları olan zanaatkarlar, giderek kalabalıklaşan sanayi proletaryası karşısında ayrıcalıklarını yitirmişlerdir. Ancak bu tarihsel süreçte kesimsel ayrıcalıklarının yitirilmesi sınıfın bütünü için bir kazanımla (sendikal örgütlülük) sonuçlanmıştır. Sınıfın kimi ayrıcalıklara sahip kesimlerinin bunları koruyabilmesi kendi sınıfına karşı bir yerde durmakla ve sermayeye iyice yaklaşmakla mümkündür. Burada ayrıcalığın geleceğini belirleyecek olan ise sermayenin kararı olacaktır. Bir kesimin sahip olduğu ayrıcalıkları sınıfın tümüne yaymak mümkün değilse, o zaman sınıfın tümü için elde edilecek bir kazanımla kesimsel ayrıcalığın ortadan kalkmasına izin vermek daha doğru bir tutum olacaktır.

çıkarıcı, çok daha siyasal bir işçi hareketi ihtiyaçtır. İşçilerin nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturup, siyasal mücadele alanına işçi olarak değil de, diğerleri gibi “vatandaşlar” olarak kurgulanarak dahil edilmeleri “burjuva demokrasininin” yalan dünyasıdır.

Nasıl olur da iktisadi düzeyde birleşemeyenler siyasal düzeyde birleşik hareket edebilirler? Örneğin, aynı milli çıkarlara nasıl sahip olabilirler? Ya da tek tek güncel siyasal sorunlar konusunda nasıl aynı çıkarlara sahiplermiş gibi aynı programları savunabilirler? Tek bir yolla: işçiyi bir siyasal özne, ya da siyasal mücadele alanının bir öznesi değil, ekonomik bir kategori olarak kurgular ve işçiyi de buna ikna ederseniz...

Tersinden, başka kimlikler altında siyasallaştırılan işçiyi iktisadi alanda kendisini sömürene karşı gelmesi için nasıl harekete geçirebilir, örgütleyebilirsiniz? Örneğin X ulusuna düşmanlıkla siyasallaştırılan bir işçi aynı sendikal örgütlenme içinde X ulusundan bir işçi ile birlikte yürümeye ne kadar hızlı adapte olabilir?

Söylemin, sanallığın, simgeselliğin, dolayısıyla siyasetin devir hızının tepe noktasına vardığı bir toplumsal oluşumda işçi sınıfına yapılacak en büyük ihanet onun sadece ekmeğini düşünmesini ona telkin etmektir.

Yeni sendikal alan tanımını gerektiren bir diğer süreç, mülksüzlerin farklı sınıf durumları (işçi, işsiz, hizmet sektörü işçi vs. vs.) arasındaki geçişkenliklerin artmış olması ve sermayenin dolaylı egemenlik biçimleri altındaki yarı-proleter ve proleter kitlelerin ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla artık daha toplumsal bir sendikal alan tanımı yapılmalıdır. Geçmişte görece istikrarlı sınıf ilişkileri ortamında sermayenin ya da devletin bir araya getirdiği işçi kitlelerinin örgütlenmesi faaliyeti yeterli olmuş olabilir. Ancak gerek sınıf ilişkilerindeki istikrarın ortadan kalkarak tam bir kaos durumuna doğru yaklaşıyor olması, gerekse tek tek mülksüz bireyleri denetim altına alma konusunda gelişen yeni sermaye egemenliği biçimleri sermayenin olduğu her alana sendikal örgütlenmenin taşınmasını bir zorunluluk haline getiriyor.

Proleterlerin okuldan mezara kadar tüm yaşantılarını örgütlü bir şekilde büründürmek, bugüne kadar kendisine çizilen sınırları örgütlenme alanı olarak bilenleri epey zorlayacak, onların ezberlerini bozacak bir süreç ama gerçek sendikacılık budur.

Esnekliğin her biçimiyle yaygınlaştığı bir yerde, uzmanlık daireleriyle, kalıcı profesyonel yöneticilerle ve hantal kurullarla çalışan sendikal yapıların yaşam şansı bulunmuyor. Daha az kurumsal (sendika bürokrasisininin azaltılıp, güçlü biçimde denetlendiği), işçilerin yaşam alanlarıyla daha ilişkili ve kesinlikle çok daha demokratik, düşük aidat toplayan bir sendikal alan tanımı yapılmalıdır.

II. SERMAYE DİKTATÖRLÜĞÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Mali sermayenin (tekelci kapitalizmin) diktatörlerinin son 30 yıl içinde proletarya karşısında konumlarını yeniden yapılandırmalarının yanında sermayenin kendi iç ilişkilerinde yaşanan dönüşüm de proletaryanın içinde bulunduğumuz dönemdeki halinin nedenleri arasındadır. Bu süreç, aslında iktisadi egemenliğin yeniden tanımlanması, sermayenin iç ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve kimi yeni sermaye kesimlerine kapı aralanması sürecidir.

Planlama, kolektivizm, rekabetin ortadan kaldırılması vb. süreçleri temsil eden tekelci kapitalizmin, kapitalizmin kaotik doğasına bir tepki olarak ortaya çıktığı, karşıtları tarafından bile, bir sürecin sonu olarak adlandırıldığı bilinmektedir.

Aradan geçen süreçte yaşanan kriz sayısı ve sermaye birikiminin çok da değişmeyen yasaları bu tespitlerin hatalı olduğunu ortaya koymaktadır. Tekellerin diğer sermayeleri yutarak ortaya çıktıkları doğrudur ama tekelliliğin yeni döneminde bunların proletaryanın ezilmesi ve örgütsüz hale getirilmesi temelinde kendi etraflarına çok sayıda “tedarikçi” sermayeyi çekmeleri, onları birbirleriyle rekabete sokarak, kar oranlarının düşmesinin yükünü en alta kadar yaymaları yaşadığımız en somut gerçekliktir.

Bu, esas olarak giderek kalabalıklaşan proletarya karşısında ve onun ezilip, sindirilmesi temelinde tüm burjuva sınıfların bir ittifakı olmakla birlikte, tüm dünyadaki burjuva rejimlerinin sınıf ittifaklarını da sarsan bir biçime bürünmüştür. Tekelci kapitalizmin dikey örgütlenmesi, yatay yapılanmaları dikkate alınmadan analiz edilirse son 30 yıldır tüm dünyada ve Türkiye’de yaşanan siyasal süreçlerin anlaşılması mümkün olmayacaktır.

İç hiyerarşisini yeniden tanımlayan ve çok sayıda küçük ve orta büyüklükte işyerini kendisine bağımlı kılarak üretimini dışsallaştıran bu yeni sermaye diktatörlüğünün birinci şartı, proletaryanın örgütsüz hale getirilmesidir ya da var olan örgütlülüğünün küçültülmesi, etkisizleştirilmesidir. Ana firmanın içinde örgütlü büyük sendika, üretimin bölüm bölüm dışarıya atılması ile birlikte küçülmeye başlamıştır. Dışarıya atılan üretim tek bir taşeron tarafından yürütülmediği için ve bunlar özellikle birbirlerinin rakipleri olarak konumlandırıldıklarından tedarikçi firmalarda sendikal örgütlülük neredeyse sifıra yakın olmak zorundadır.

Diğer taraftan bu firmalarda sendikal örgütlenmenin başarılı olması imkansız değildir ve önemli sayıda başarılı örgütlenmeler gerçekleşmiştir. Ancak, çok çatışmalı süreçler yaşanmaktadır ve bu zorlu, çatışmalı örgütlenme sürecinin ardından yapılan toplu sözleşmeler de aynı sertlikle devam etmekte, iktisadi kazanımlar daha zorlu mücadelelerle elde edilmektedir.⁷ Bu alanda bulunan işçiler en basit bir hakkı alabilmek için büyük bedeller ödemeyi göze almak zorunda kalmaktadırlar. Bu tür işyerlerinin örgütlenmesi süreçleri büyük bir oranda işten atılmalar, işkolu itirazları, uzun süreli yetki itiraz davaları vb. ile çok uzun bir zaman dilimine yayılmaktadır. İşçilerin sendika haklarını, toplu iş sözleşmesi hakkıyla aynı anda kullanmasının⁸ önüne geçebilmek için her türlü yol denen-

⁷ Bu yapısal durum nedeniyle, bu tür firmalarda örgütlü olabilmek için sendikaların daha mücadeleciler bir hat izlemesi için doğası gereğidir. Ana firmalar açısından bakıldığında tercih edilen, tedarikçi firmaların sendikası kalmasıdır. Ancak olası bir örgütlenme girişiminde ise kendi işyerindeki “uslu” sendikayı tercih etmesi için tedarikçi firma yönetimine akıl verilmektedir. Bu anlamda, mali sermaye egemenliğinin bu yeni kurgulanma biçimi işçilerin mücadele verdiği cepheyi genişletmiş ve bu anlamda örgütlenmeyi zorlaştırmıştır.

⁸ Sendika, toplu sözleşme ve grev haklarının bir ve aynı anda kullanılamaz haklar olması Türkiye çalışma yaşamının en temel özelliğidir: devlet memuru statüsünde çalışanlara sadece sendika hakkının tanınması, işçi statüsünde çalışanların grev hakkına yasalarla getirilmiş sınırlamalar ya da sendikalaşma ile toplu sözleşme arasına yıllar tutan bir yasal prosedürün zorunlu kılınması... Yeni de değildir, cumhuriyetin kuruluşuna kadar gider. Yeni toplu iş ilişkileri yasa tasarısı ile daha uzun bir süre de devam edecek gibi gözükmektedir. Bu üç hakkın bir ve aynı anda kullanılmasından kasıt ise şudur: işçiler sendikal örgütlenme aşamasında ya da toplu iş sözleşmesinin uygulanma süreci içinde işverenin saldırıları ya da sözleşme karşıtı tutumları nedeniyle grev yapma hakkına sahip olmalıdırlar. Bu bir adım daha öteye de taşınabilir ve taşınmalıdır: grev hakkı sendikal olsun ya da olmasın tüm çalışanlara tanınan bir hak olmalıdır.

mektedir. Kimi işyerlerinde yetki geldiğinde üye olan işçi bulunamamakta, kiminde ise işyeri başka bir yere taşınmış olmaktadır.

Dolayısıyla, bu çeper alanı sendikal kültürün gerek işçiler, gerekse işverenler açısından sifıra yakın olduğu bir alandır. İşçi ve işverenler arasında kayıt-dışı ödeme ve çalışma ilişkilerinin yaygın oluşu nedeniyle işçilerin bordrolara yazılardan daha yüksek gelirler elde ettikleri, işverenlerin ve işyeri yöneticilerinin kendilerine bağımlı bir alt kadro ile işçilerinin denetimini üst düzeye çıkardıkları⁹ bir ilişkiler ağı söz konusudur. Bu tür işyerlerindeki işçilerin sendikalara yönelmesi, işverenlerin kayıt-dışı uygulamalarla işçilere daha önceden aktardığı kimi gelirlerden mahrum bırakılmaları, verilen sözün tutulmaması, ara kademe yöneticilerin işverenle pazarlık güçlerini artırma stratejileri vb. gibi dolaylı denilebilecek yollardan olmaktadır. Bir bütün olarak bu ortam bir sendikal örgütlenmenin başarısının öncelikli şartlarından olan işçilerin birbirine güvenmeleri koşulunu zayıflatan bir etki yapmaktadır.

III. YASAL DÜZENLEMELER: SERMAYE VE DEVLET DENETİMİNDE ZORUNLU SENDİKAL ÖRGÜTLENME

Sınıf mücadelesi alanındaki bu yeniden yapılanmanın yansımalarını dönemsel endüstriyel çatışmalarda ve nihayetinde yasal süreçlerde gözlemlemek oldukça kolaydır. Özellikle yasal süreçlerde yaşanan değişim, tek bir kalemden çıkmış hissini veren yeni yasal düzenlemeler, sendikal örgütlenme sorunlarının bir diğer başlığını oluşturmaktadır. Türkiye’de 1980 faşist darbesi kendisi ile savaşmayan işçi sınıfını “hak ve özgürlükler” zemininde büyük bir yenilgiye uğratmıştır. 1983 yılında çıkarılan yasalar, sendikal hareketi ortadan kaldırmayan ama tümüyle sermaye ve devletin denetimi altına sokan bir felsefeye dayanmaktadır. 30 yıllık bu düzen birkaç istisnai örnek dışında bugüne kadar neredeyse sorunsuz olarak taşınmıştır. Kamu işyerlerinde, tekelci büyük sermayenin işyerlerinde sendikal örgütlenme bir zorunluluktur. İşe yeni giren işçileri insan kaynakları önce sendika odasına göndermektedirler. Bu durum işçiyi sindirmek, onu teslim almak ve başka arayış içerisine girmesini engellemek üzere planlanmıştır. Özel harp tekniğidir.

1983 yasınının geçici özel maddesi EK 6 işçilerin sendikal örgütlenmesinin kısıpaca alınmasının en açık örneğidir ancak az bilinir. Yasanın temel düzenlemeleri, yani işyeri temelinde örgütlenme zorunluluğu, işkolu ve işyeri barajları, üyelik ve istifada noter şartı 30 yıldır aynen korunmuştur. Yasanın ilk yürürlüğe girdiği 1983 yılında ise söz konusu Ek 6 maddesi ile büyük bir sendikal üye transferinin gerçekleşmesinin yolu açılmıştır. Askeri diktatörlük tarafından kapatılan DİSK ve bağılı sendikaların üyeleri bu madde ile haberleri bile olmadan sermayenin ve devletin denetimi altındaki sendikaların üyeleri yapılmışlardır. EK 6 ile üyelik ve istifada noter şartı kaldırılmış, işveren örgütlerinin talimatıyla üye işverenler işçilerin isim listelerini ve SSK numaralarını sarı sendikalara vermişler, bunların baş-

⁹ Bu denetimin üst düzeye çıkmasının tek nedeni sendikalaşma korkusu değildir. Bundan önce gelen amaç rakip firmaların kendi vasıflı elemanlarını transfer girişimlerini engellemektir. Bu üst düzey denetime neden olan firmalar arası rekabet sadece gözetleme, istihbarat toplama yöntemleri ile sınırlı değildir ve kalifiye işçilerin pazarlık güçlerinin artmasına neden olmaktadır.

vruları bakanlık tarafından hızla işleme konulmuş ve işyerlerindeki DİSK üyeleri bir gece içinde Türk İş'e bağlı sendikaların üyesi haline gelmiştir.

1990'lara doğru bütün bu kısıpaca rağmen yükselen işçi hareketi sınıfın kimi diğer kesimlerinin, örneğin "devlet memuru" diye adlandırılan kamu hizmet işçilerinin sendikal örgütlenmesi sürecini tetiklemiştir. Ancak özelleştirmeler, üretimin dışsallaştırılması, tedarikçilerin sendikasızlaştırılması, işyerine taşeron işçilerinin sokulması ve yeni örgütlenen işçi sınıfı kesimlerinin kendi kesimsel çıkarları temelinde örgütlenme ısrarları nedeniyle, kıyısına kadar geldiği yeni bir sınıf hareketi yaratma eşiğini aşmayı başaramamış, gerilemiş ve kabuğuna çekilmiştir.

Sendikal örgütlenmenin yasal çerçevesi işçi sınıfı ile sermaye arasındaki sınıf mücadelesi eksenine oturtulduğunda tek tek örgütlenme süreçlerinde yaşanan sorunların neler olduğunu kavramak daha kolay olur.

Sendikal camiada da oldukça yaygın olan yaklaşım "yetkili sendikalar" temelinde değerlendirme yapılmasıdır. Örneğin daha önce barajı aşan bir sendikanın işkolu barajını aşamaması bir sorun olarak kodlanırken, bu baraj nedeniyle işçilerin örgütlenme özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı, yeni sendikalar kurulamadığı, kurulan sendikaların ise toplu iş sözleşmesi yapamadıkları gibi daha temel sorunlar görmezden gelinir. Bu apaçık ilkesizliktir. Sistem kendisine dokunmadığı sürece tartışmaya değer görülmez. Ama ne zaman ki kendi egemenlik alanları tehdit altına girer, işte o zaman maskeler düşer gerçek yüzler ortaya çıkar. Bu kez açıktan sistemin kendisi savunulmaya başlanır. Sendikal yasaların değişmemesinin arkasında yatan temel nedenlerden bir tanesi de bu ilkesiz sendikacılıktır.

Bu tutumun işyeri örgütlenmesine yansımaları ise katmerlidir. Sendikal örgütlenme, anayasal ve yasal güvenceye sahip olmasına rağmen gizli yürütülmesi gereken bir örgütlenmedir.¹⁰ Gizli örgütlenme daha yavaş yürümek zorundadır. Yavaşlık ise sendikal mücadelenin doğasına aykırıdır.

İşyerleri işverenlerin dominyonu olduğu için ve daha önce anlattığımız nedenlerle çoğu işyerinde işçilerin güven ilişkisi çok güçlü değildir. İşçiler birbirlerine güvenmedikleri gibi, işverenden de korkarlar. Bu işverenin çıkarlarına aykırı hareket edildiğinde işini kaybetme korkusudur. Korkuyu aşmak cesaret ister bu nedenle sendikal örgütlenme öncelikle cesaret işidir. Çoğunluk korkar. Dolayısıyla sendikal örgütlenme, birbirine güvenen bir azınlığın bir araya gelmesi ile başlar.

Yasa maddesi şöyle olmuş olsa idi hiç sorun olmayacaktı: "Sendikalar üyeleri adına toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkilidirler." Böyle bir yasal düzenleme ile bir tek üye bile olsa işvereni masaya çağırma hakkı olurdu. Sendikaların toplu sözleşme yetkisi sorunu bu kadar basitleştiğinde artık sorun işçiler ile sendika arasında kurulacak ilişkiye bağlı olacaktır. İşçi koşullarının değişmesini istiyor, sendikaya güveniyor ise gidip üye olur ve sorun çözülür. Eğer işçi halinden mem-

¹⁰ Bizde gizli olan örgütlenme safhasıdır. Oysa gizli olması gereken üyelik ilişkisidir. Anayasa ve yasalarla güvence altına alındığı söylenen sendikaların işyerlerinde propaganda ve örgütlenme çalışması yapmaları serbest olmalıdır. Oysa bizde ancak yetkisi olan sendikaların işyerinde sendikal faaliyet yürütmesi yasaldir. Sendikaların üyelerini açıklamak zorunda bırakılmaları tümüyle anti-demokratiktir, insan haklarına aykırıdır. Sendika aidatını kaynaktan kesmek daha kolay bir yol olduğu için sendika bürokrasisi bu duruma sesini çıkarmamaktadır. Üyeliğin işverenden gizli olduğunda artacağı ya da gizlilik kalkınca üyeliğin azalacağını canlı kanıtı KESK üyelikleridir. Yasa ile birlikte sayı düşmüştür ve iktidar yanlısı sendikalara kayma yaşanmıştır. Tipik devlet memuru refleksidir.

nun ise, sendikaya üye olmaz, sendika işyerinde tam anlamıyla örgütlü olmadığı için işverenin karşısında fazla kozu kalmaz ve ya terk eder ya da kötünün iyisi sözleşme ile üyelerinin haklarını korumaya çalışır.

Bizim yasa ise böyle değil, yüzde 10 işkolu barajı gibi büyük bir barajı aşabilen sendikalar, ancak bunlar, işyerinde yarıdan bir fazlaya sahiplerse yetki için başvurabiliyorlar.¹¹ Dolayısıyla her sendikal örgütlenme faaliyeti, gizli olmak, yavaş olmak, birbiriyle güven ilişkisi zayıf bir işçi kitlesinin içinden birbirine güvenen insanları bir araya getirmek, bunlar aracılığıyla çoğunluğa ulaşmak gibi meşakkatli bir süreci beraberinde getiriyor. Bu nedenle bu stresli ortamdan bir an önce kurtulma niyeti tüm örgütlenmelerin ortak ve zayıf noktası. Bu ise, önce yavaşlığı ve onunla bağlantılı olarak gizliliği riske ediyor. Güven temeli zayıfladığı anda ise ihanet, saldırı ve hata kaçınılmaz oluyor.

Üyelik ve istifada noter şartı da sendikal örgütlenmenin önündeki fiili engellerden bir tanesidir.¹² Noterler Birliği bile sarı sendikaların yöneticileri kadar bu yasal düzenlemeyi savunmamaktadır. Sendikasız bir işyerinin örgütlenmesi için bile çok yüksek maliyet getiren noter şartı, sendika değiştirme nedeniyle yapılan örgütlenmelerde sendikalara mal varlığı sattırarak noktalara kadar gelmektedir.

Adı İş Güvencesi olan bir yasal düzenlememiz var. Buna göre, işçi atanlar geçerli bir nedene dayanmak zorundalar, işçi buna itiraz edebilir. Mahkeme işe iade kararı verirse işveren işe almak zorunda değil, mahkemenin öngördüğü kadar tazminatı ödeyerek işçiden kurtulabilir. Sorun sendikal örgütlenme olduğunda işten çıkarmalar daha büyük önem taşıyor. Bazı sendikaların fiili üyesinden fazla işten çıkarılan kadrosu olduğu bir gerçek. Yasa sendikal nedenle işten çıkarmalarda daha yüklü bir tazminatı düzenliyor ama yeterli değil. Bir işyerinde, işyerinin değerinin üzerinde tazminat ödeme cezasına çarptırılmasına rağmen işveren sendikayı işyerine sokmamayı başarmıştır. İşçilere normal tazminatlarının üzerinde ödeme yaparak, kimini sendikadan istifa şartıyla vasıfsız işlerde işbaşı yaptırarak.

Peki yasa maddesi şu şekilde olsa idi ne olurdu?

“Sendikal nedenle işten atılan işçilere kötü niyet tazminatı olarak asgari 12 aylık tazminat ödemesine ek olarak boşa geçen sürenin tüm ücret ve sosyal hakları ödenir. Bu işçiler mahkeme kararına rağmen işbaşı yaptırılmadıkları halde dahi işverenin işçisi sayılırlar ve her türlü ödemeye çalışmış gibi hak kazanırlar ve diğer işçilerin faydalandığı tüm haklardan eşit olarak yararlanırlar.”

IV. SENDİKAL ÖRGÜTLENMENİN SORUNU BİZATİHİ “SENDİKALAR”

İçinde bulunduğumuz dönem tam bir rezalettir. 2010 yılında yasada yapılan bir değişiklikle işkolu istatistiklerinin hesaplanmasında artık SGK verilerinin kullanılacağı hükmü getirilmesine rağmen, 2012 yılına kadar 2009 istatistikleri geçer-

¹¹ Yetkili olmuyorlar, ancak başvurabiliyorlar. Başvuru Bakanlık tarafından olumlu bulunur ise işveren itiraz edebiliyor ve bazen yedi yıl süren davalara konu olabiliyor yetkiler.

¹² Gerek barajlar meselesine gerek noter şartına sarı sendikacılık gerekçe yapılmaktadır. Denilmektedir ki “barajlar olmasa sarı sendikalar olur, noter olmasa sarı sendika olur...” Sarı sendika özel bir terimdir. İşyerinde işverenin kurdurduğu sendika binasının duvarının sarıya boyanmasından gelmektedir. Sarı sendika genelde küçük olur. İşyeri sınırlarını aşmaz. İşyeri sınırlarını aşanlara korporatist (işbirlikçi) sıfatı uygun görülür. Oysa Türkiye dana gibi sarı sendikaları ile sarı sendikacılık olimpiyatlarının birincisidir.

li kılınmış ve bu anlamda istatistik yayınlanmıştır. Bu fiili olarak 2009 yılında yüzde 10 işkolu barajını aşan sendikalar için 3 yıldır baraj uygulanmadığı anlamına gelmektedir.¹³ Buna karşılık, bu süre içinde yeni kurulan ya da örgütlenecek barajı aşan sendikalar ve üyelerinin toplu iş sözleşmesi yapma yetkileri ise ellelerinden alınmıştır.

2012 yılında ise yasal boşluk da doldurulmayarak tüm işyerlerinde sendikaların yasal yetkileri sona erdirilmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz sermaye ittifakının yeni ve acımasız üyeleri, barajları düşüren yeni yasa teklifine karşı oldukça organize bir direniş göstermişler ve yasanın çıkmasını engellemişlerdir. Gerekçeleri yeni yasanın kendi işyerlerinde sendikal örgütlenmenin önünü açacağına inanmalarındır. Bu durum sadece sermayedarların direnişi nedeniyle değil, varlıklarını mevcut yasal duruma borçlu olan “sendika”ların kapı arkası pazarlıkları nedeniyle ortaya çıkmıştır.¹⁴

Sendikaların sendikal örgütlenme sorununun bizatihi kendisi olduğunu söylemek bu çerçevede mümkündür. 1980 faşizminin yaratıkları olarak köşe başını tutma göreviyle donatılanlar, ufak tefek kırılmalar dışında bu görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdir. Görevleri sınıfın bağımsız örgütlenmesinin engellenmesidir. En dinamik görünenleri ya da kırılma yaratanlar ise kesimsel çıkar ve işyeri örgütlenmesi ötesinde bir atılım gerçekleştirememişlerdir.

Bütün bu krizin, esasen siyasallaşma süreci ile bağlantıları olan bir süreç değerlendirmesi temelinde ele alınması gerekir. Her taraftan kuşatılmış sıradan bir işçinin kendi başına ve kendiliğinden bir çözüm arayışının olamayacağı ortadadır. İşçi sınıfının sermaye ve devletten bağımsız örgütlenmesini savunan siyasal anlayışların zayıf olduğu koşullarda sendikal örgütlenmenin daha zor bir iş olduğu da ortadadır. Bu zorluk ortada iken, işçi sınıfının bağımsızlığını savunan kadroların sendikal politikalar konusundaki tutarsızlıkları, politikasızlıkları ve çıkarıcılıkları sendikal örgütlenme krizini daha da derinleştirmektedir.

¹³ Aynı anda hem yüksek sendika barajı olan, hem de “sözde işkolu barajını aşan sözde yetkili sendikaları” olan bir ülke oluyoruz böylece.

¹⁴ TBMM’de bekleyen Toplu İş İlişkileri Kanun tasarısı bu yetki sorunuyla ilişkilendirilmekle birlikte meselenin bununla en ufak bir bağlantısı yoktur. Çalışma Bakanlığı’nın işkolu istatistiklerini yayınlamamasının nedeni yayınladığı zaman neredeyse tüm sendikaların baraj altında kalacak olmasıdır. Devlet ve sermayenin denetimi altında bir sendikal hareket ifadesi bir suçlama değil gerçeğin tam da kendisidir. Bu denetim sendikalar tarafından öylesine içselleştirilmiştir ki sermaye örgütlerinin açıklamalarında barajlar konusu neredeyse hiç yer almaz iken, Türk İş’in genel sekreteri barajlar kalkarsa ETA’nın sendika kuracağından, devletin bölünmez bütünlüğünün tehdit altına gireceğinden bahsetmektedir.